Finlands nya museilag och -förordning

– museologins genombrott

JANNE VILKUNA*

Finlands nya uppdaterade museilag och -förordning trädde i kraft den 1 januari 2006. För museologer är det anmärkningsvärdaste att grundstudier i museologi nu nämns som ett kompetenskrav för museiyrket. I det följande beskrivs museiförfattningarnas utveckling från 1960-talet till nuet.

BIBLIOTEKSLAGEN VISAR VÄGEN

Efter andra världskriget hade Finlands museer 30 fasta tjänster, av vilka 24 var statliga. De flesta tjänsterna fanns i huvudstaden Helsingfors, två i Åbo och en i Vasa. Under slutet på 1940-talet och på 1950-talet började man så småningom grunda nya tjänster vid museerna runtom i landet.

År 1961 stadgade Riksdagen en bibliotekslag, vars grundidé var att alla kommunala allmänna bibliotek började få statsandel. Detta nya lag blev genast en förebild för många andra kulturinstitutioner - också museerna började eftersträva en likadan museilag.

Undervisningsministeriet tillsatte 1964 en kommitté för att organisera fornminnesförvaltningen. I betänkandet, som blev färdig först 1970, föreslogs bl.a. att Arkeologiska kommissionen borde omorganiseras till Museistyrrelse – namnet blev dock 1972 Museiverket. Kommittén föreslog också att både statsan-

delssystemet för icke-statliga kulturhistoriska museer borde förnyas och bli lagstadgat samt att en separat utredning om ett system i enlighet med bibliotekslagen borde göras. Undervisningsministeriet tillsatte således 1972 en kommitté vars uppgift var att både göra en proposition om en lag för Museiverkets regionalförvaltning och om museernas statsandelar. Kommitténs arbete blev färdigt 1973 och innehöll ett förslag för lag och förordning om statsandelar.

År 1972 tillsattes också en kommitté för att utarbeta ett betänkande om bildkonstutbildning och konstmuseer. Betänkandet blev färdigt följande år. Kommittén föreslog bl. a. att konstmuseerna borde få ett motsvarande statsandelsystem som det redan hade föreslagits för de kulturhistoriska museernas del.

En kulturpolitisk målsättning på 1960-talet var principen om riksomfattande kulturservice. Utom ovan nämnda bibliotekslag började enligt denna princip ett försök med regio-

142 nala teatrar år 1969 och med regionala orkestrar 1972. Museerna följde efter och försök med regionala konstmuseer inleddes 1973 och utvidgades 1976 till att omfatta också kulturhistoriska landskapsmuseer. Försöksverksamheten vid museerna upphörde när statsrådet slutligen år 1979 gjorde ett beslut om grunderna för beviljandet av museernas statsandelar. Detta beslut medförde det regionala museisystemets förverkligande med både 20 (kulturhistoriska) landskapsmuseer och 16 regionala konstmuseer. Orsaken till att man inte skapade ett motsvarande system för de naturhistoriska museerna är att de mestadels var universitetsmuseer och således redan statligt finansierade.

Genast efter statsrådets beslut tillsatte Undervisningsministeriet 1980 en arbetsgrupp för att förbereda regeringens proposition för en lag om museernas statsandelar. Propositionen blev färdig följande år, men först i januari 1983 tillsattes ytterligare "Arbetsgruppen för museernas statsandelar". Dess uppdrag var att finslipa regeringens proposition. Arbetsgruppen utarbetade sitt betänkande på en månad och det överlämnades den sista februari.

ÄNTLIGEN MUSEILAG OCH -FÖRORDNING

Museifolkets förväntningar infriades till sist när Riksdagen 29.11.1988 stadgade Lag om statsandelar och statsunderstöd för museer (1146/1988). En specificerande Förordning om statsandelar och statsunderstöd för museer (625/1989) fastställdes följande år. I praktiken kom statsandelen nu att omfatta det nya regionalmuseinätverket, alltså landskapsmuseerna och de regionala konstmuseerna. I texten nämndes även (icke statliga) riksomfattande specialmuseer, om vilka en utredning gjorts

redan 1985, men i praktiken fick museerna vänta på specialmuseistatus. I författningar definierades bl.a. de tjänster och befattningar som krävde yrkeskunnighet på museiområdet. När Finland upplevde en tung ekonomisk depression i skiftet mellan 1980- och 1990-talet, "räddades" de kommunala museernas viktigaaste resurs, personalen i stort sett undan nedskärningarna av museilagen, där det stadgades att beräkningsgrunderna för statsandelarna skall göras på basen av antalet fast anställda.

År 1992 förnyades statsandelssystemet för hela undervisnings- och kultursektorn i Finland och i samband därmed förnyades också museilagen och -förordningen (729/1992, 1312/1992). Nu utvidgades statsandelen till att omfatta alla de icke statliga museer som hade minst en ordinarie tjänst. Med andra ord blev över hundra museer berättigade till statsandel i stället för de tidigare 35 utnämnda regionalmuseerna (senare fick här till ett museum denna status). Också riksomfattande specialmuseer började nu utnämnas: idag (2006) finns det 14. Men lagen täckte inte alla dåvarande årsverk och lagen blev inte heller en framtida "resursautomat" därför att statsbudgeten satte ett tak för årsverken, som 1993 uppgick till 1026.

Den ekonomiska depressionen hade visat faran med kommunal service som inte var lagstadgad, alltså obligatorisk. Museernas samhällseliga uppgifter manifesterades i regeringens proposition för 1988-års museilag, men den delen föll bort i den stora statsandelsreformen 1992. Då det ansågs viktigt att på nytt få till stånd en liknande bestämmelse tillsatte Undervisningsministeriet i december 1993 kommittén Lex Museum, vars betänkande blev färdigt redan i oktober 1994 och innehöll en sådan manifestation, med andra ord en museidefinition. I december 1996 stadgade riksdagen

en kompletterande Lag om ändring av museilagen (1166/96), som trädde i kraft 1 januari 1997. Museidefinitionen blev följande (1 §):

“Museiverksamhetens syfte är att upprätthålla och öka medborgarnas kunskap om sin kultur, sin historia och sin miljö.

Museerna skall sörja för och främja undersökning, undervisning och information på området genom att ta till vara, undersöka, bevara och ställa ut föremål och annat material om människan och hennes miljö.”

I 1992-års lag hade 2 § 4 mom. lydit följande: “4) att för museet har inrättats minst en tjänst eller befattning med karaktär av huvudsyssla.” Nu fick momentet en supplementsats som underströk tjänstens museala karaktär: “..., vars innehavare har yrkeskunskaper som hänför sig till museets verksamhetsområde.”

Undervisningsministeriet tillsatte 1998 kommittén Museum 2000, vars uppgift var att avfatta ett nytt museipolitiskt program (som ersatte de program som hade gjorts på 1980-talet). Arbetet blev färdigt följande år och en tendens var att museiarbetets kvalitet måste ökas. En åtgärd var att studier i museologi borde ingå i kompetenskraven för museirket.

MUSEOLOGINS GENOMBROT

Kommittébetänkandet Museum 2000 ledde för sin del till att museilagen och förordningen uppdaterades. I november 2005 stiftade Riksdagen Lag om ändring av museilagens 1 och 2 § (877/2005) och i december utfärdade statsrådets en förordning om museer (1192/2005). Dessa båda trädde i kraft den 1 januari 2006. De ingår som helhet i Bilaga 1 och 2.

Frågan om antalet årsverk vid de enskilda

museerna blev länge liggande, men 2002 började den växa:

år	årsverk	ökning
1993	1026	
2002	1028	2
2004	1072	44
2005	1128	56
2006	1158	30

I verkligheten uppgick antalet årsverk 2005 till 1539 i de 136 museer som fick statsandel (och 2233 i alla 165 museer med ordinarie tjänster). “Priset” för ett årsverk är cirka 36 000 euro och denna summa multipliceras med de enskilda museernas procenttal som är antingen 37 eller 47 för regionalmuseerna och de riksomfattande specialmuseerna. Den slutliga statsandelen fås när denna summa sedan multipliceras med det antal årsverk som fastställts för i frågavande museum. Tidigare togs museernas fastighetskostnader inte med i det lagstadgade statsandelsystemet men under åren 2008-2010 kommer de stegvis att beaktas.

I den nya museilagen definieras museernas funktion följande:

“Museiverksamhetens syfte är att upprätthålla och stärka befolkningens förståelse av sin kultur, sin historia och sin miljö.

Museerna skall främja tillgången till information om kultur- och naturarvet genom att ta till vara och bevara det materiella och visuella kulturarvet för kommande generationer, forska, undervisa och sprida information om det samt bedriva utställnings- och publikationsverksamhet.”

Enligt den nya museiförordningen räcker en ordinarie tjänst inte mera utan man måste ha minst två “akademiska” tjänster: “en museichef och åtminstone en annan anställd i huv-

144 udsyssa”. Förordningen nämner också kompetenskrav för tjänsterna, men själva “museikompetensen” för yrket kan nu uppfyllas (se 1 § 2 mom) antingen genom arbetserfarenhet eller genom grundstudier i museologi! Detta är ett bra argument och “ryggstöd” för finsk museologisk forskning och undervisning vid universiteten.

BILAGA 1

(Märk att den nuvarande museilagen grundar sig på lagen från 1992, som har uppdaterats då och då. Ändringarna och deras datum kan ses i parentes).

MUSEILAG 3.8.1992/729

I enlighet med riksdagens beslut stadgas:

1 kap

Uppgifter och statsandel (20.12.1996/1166)

1 § (11.11.2005/877)

Museiverksamhetens syfte är att upprätthålla och stärka befolkningens förståelse av sin kultur, sin historia och sin miljö.

Museerna skall främja tillgången till information om kultur- och naturarvet genom att ta till vara och bevara det materiella och visuella kulturarvet för kommande generationer, forska, undervisa och sprida information om det samt bedriva utställnings- och publikationsverksamhet.

1 a § (21.8.1998/644)

Muséer beviljas statsandel för sina driftskostnader enligt lagen om finansiering av undervisnings- och kulturverksamhet (635/ 1998) och denna lag.

2 § (11.11.2005/877)

Villkor för erhållande av statsandel är att

- 1) museet ägs av en kommun eller samkommun eller av en privat sammanslutning eller stiftelse, till vars stadgeenliga uppgifter hör att bedriva museiverksamhet eller att svara för ett museum,
- 2) det finns ekonomiska förutsättningar för verksamheten, men museet dock inte drivs i syfte att eftersträva ekonomisk vinst,
- 3) museet har stadgar som styr verksamheten och som definierar museets ansvarsområde på det sätt som bestäms genom förordning av statsrådet,
- 4) det finns garantier för att museets samlingar bibehålls som museisamlingar även om museet upphör med sin verksamhet,
- 5) museet har en verksamhetsansvarig museichef som sköter uppgiften som huvudsyssa samt tillräcklig personal med utbildning inom museibranschen,
- 6) museets lokaler för utställningar, personalen och allmänheten samt för skötseln och förvaringen av samlingarna är ändamålsenliga,
- 7) museets verksamhet pågår året om och samlingarna är tillgängliga för besökare,
- 8) museet, på det sätt som bestäms genom förordning av statsrådet, har en verksamhets- och ekonomiplan samt andra planer som styr verksamheten.

Bestämmelser om minimiantalet anställda med utbildning inom museibranschen och om behörighetsvillkoren för dem utfärdas genom förordning av statsrådet.

3 §

Undervisningsministeriet godkänner inom ramen för statsbudgeten de museer som är berättigade till statsandel.

Till de riksomfattande specialmuseer, landskapsmuseer och regionala konstmuseer som undervisningsministeriet utser, skall på grund av dessas riksomfattande eller regionala upp-

gifter betalas en 10 procentenheter större statsandel än vad lagen om finansiering av undervisnings- och kulturverksamhet stadgar. (18.12.1995/1459)

4 §

Undervisningsministeriet beslutar inom ramen för statsbudgeten om det antal årsverken som skall utgöra den kalkylerade grunden vid beräkningen av museernas statsandelar.

2 kap

Statsunderstöd

4 a § (22.12.2005/1076)

Undervisningsministeriet kan inom ramen för statsbudgeten bevilja statsunderstöd för skötseln av specialuppgifter vid specialmuseer.

5 §

För statsandelsberättigade museers anläggningsprojekt kan statsunderstöd beviljas inom ramen för statsbudgeten, enligt vad som stadgas i lagen om finansiering av undervisnings- och kulturverksamhet.

3 kap

Särskilda stadganden

6 §

För de statsandelar och statsunderstöd som avses i denna lag kan tippnings- och penninglotterivinstmedel användas.

7 §

Närmare stadganden om de riksomfattande specialmuseernas, landskapsmuseernas och de regionala konstmuseernas uppgifter utfärdas genom förordning.

8 §

Närmare stadganden om verkställigheten av denna lag utfärdas vid behov genom förordning.

4 kap

Ikraftträdande

9 §

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1993. Genom denna lag upphävs lagen den 23 december 1988 om statsandelar och statsunderstöd för museer (1146/88).

Åtgärder som verkställigheten av denna lag förrutsätter kan vidtas innan den träder i kraft.

RP 215/91, FvUB 6/92, StoUB 3/92

Ikraftträdelsestadganden:

18.12.1995/1459 :

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1996.

Åtgärder som verkställigheten av lagen förutsätter får vidtas innan den träder i kraft.

RP 110/95, FvUB 8/95, RSv 133/95

20.12.1996/1166 :

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1997.

BILAGA 2.

Given i Helsingfors den 22 december 2005.

Statsrådets förordning om museer

I enlighet med statsrådets beslut, fattat på förordning från undervisningsministeriet, föreskrivs med stöd av 2, 7 och 8 § i museilagen av den 3 augusti 1992 (729/1992), av dem 2 § sådan den lyder i lag 877/2005, som följer:

1 §

Villkor för statsandel

Utöver vad som föreskrivs i 2 § i museilagen (729/1992) är villkoren för erhållande av statsandel att

- 1) åtminstone museets ämnesområde och geografiska område har beaktats i definitionen av museets ansvarsområde och i verksamheten som gäller tillvaratagande, forskning och dokumentering,

- 146
- 2) museet har en museichef och åtminstone en annan anställd i huvudsyssla, av vilka den ena skall ha högre högskoleexamen och den andra högskoleexamen, examen inom yrkesutbildning på högre nivå eller motsvarande tidigare examen på institutnivå; dessutom krävs av vardera förtrogenhet med det verksamhetsområde som museet företräder samt grundstudier i museologi eller arbetserfarenhet av museibranschen,
 - 3) museet har en långsiktig verksamhets- och ekonomiplan som utöver finansieringsplaner innehåller planer för museets mål och prioriteringar samt för hur forskningen och konserveringen är ordnad i museet och hur samlingarna visas, tas till vara, utökas och bevaras.
- 2 §**
Villkor för förhöjd statsandel
 Villkoret för förhöjd statsandel är att ett landskapsmuseum, regionalt konstmuseum och ett riksomfattande specialmuseum har en plan för de prioriteringar och mål för den regionala eller riksomfattande verksamheten som museerna vart fjärde år förhandlar om med Museiverket, och de regionala konstmuseerna tillsammans med Statens konstmuseum.
- 3 §**
Landskapsmuseernas och de regionala konstmuseernas uppgifter
 Landskapsmuseernas och de regionala konstmuseernas uppgift är att
- 1) främja museiverksamheten, bevarandet av kulturmiljön samt den visuella kulturen inom sitt verksamhetsområde,
 - 2) sörja för samarbetet inom museiverksamheten i sitt område samt tillgången på information som hänför sig till kulturarvet och konsten,
 - 3) ge sakkunnighjälp i frågor som hänför sig till verksamhetsområdet,
 - 4) sköta de uppgifter som ankommer på staten och om vilka särskild överenskommelse har träffats med Museiverket,
 - 5) utföra andra uppgifter som undervisningsministeriet har ålagt museet.
- 4 §**
De riksomfattande specialmuseernas uppgifter
 De riksomfattande specialmuseernas uppgift är att
- 1) främja specialmuseiverksamheten inom sitt specialområde,
 - 2) sörja för samarbetet mellan museer som företräder samma specialområde samt tillgången på information som hänför sig till museisamlingarna inom specialområdet,
 - 3) ge sakkunnighjälp i frågor som hänför sig till verksamhetsområdet,
 - 4) utföra andra uppgifter som undervisningsministeriet har ålagt museet.
- 5 §**
Återkallande av uppgifter som ålagts ett museum
 Undervisningsministeriet kan efter att ha hört huvudmannen för ett museum av grundad anledning återkalla museets uppgift att vara riksomfattande specialmuseum, landskapsmuseum eller regionalt konstmuseum.
- 6 §**
Ikraftträdande
 Denna förordning träder i kraft den 1 januari 2006.
 Genom denna förordning upphävs museiförordningen av den 11 december 1992 (1312/1992).
 En i 1 § 2 punkten avsedd person som anställts

i tjänste- eller arbetsavtalsförhållande före förordningens ikraftträdande och som har uppfyllt behörighetsvillkoren enligt de bestämmelser som gällde vid denna förordnings ikraftträdande är fortfarande behörig för tjänsten eller uppgiften i fråga.

Åtgärder som verkställigheten av denna förordning förutsätter får vidtas innan förordningen träder i kraft.

Helsingfors den 22 december 2005

Kulturminister

Tanja Karpela

Regeringsråd

Sari Korpimies

**Janne Vilkuna är professor i museologi vid Jyväskylä universitet.*

Adresse: Museologi, Box 35 (G), FIN-40014 Jyväskylä universitet.

E-mail: janne.vilkuna@jyu.fi